

Baba Kama Sources 33

תוספות מסכת בבא קמא דף סב עמוד א

עשו תקנת נגזל במסור או לא - כתב רב אלפס כגון שיש עדים שמסרו ואיבד ממונו ואין יודעין כמה תיקו וכל תיקו דממונא לקולא ובשם רב האי גאון כתוב שישבע ויטול מחצה שכל תיקו דממונא חולקין ואין נראה לר"י לחייב כלל משום תיקו

תוספות מסכת בכורות דף מח עמוד א

וא"ת מאחר דמספקא ליה לרב אסי אי כיורשין הוו אי כלקוחות לימא המוציא מחבירו עליו הראיה דאפילו לסומכוס לא מסתבר הכא לומר חולקין בספק זה בזה שחכמים מסופקים בהוראה וי"ל שיש דברים דהיכא דהדין מסופק לחכמים כי הכא עשו אותו כודאי פלגא הכי ופלגא הכי כדאשכחן נמי בפרק השוכר את האומנים (ב"מ פג.) גבי הני דדרו באגרא לישלם פלגא קרוב לפשיעה וקרוב לאונס דמה נפשך או כוליה פשיעה או כוליה אונס ואי מספקא לן ה"ל למימר המע"ה וכן בפ' מי שמת (ב"ב קמה.) דקאמר ר' יוסי קדשה בעשרים נותן לו שלשים חצאין דמספקא ליה אי קדושין לטיבועין או לא ועושה כאילו ודאי מחצה לטיבועין ומחצה לאו לטיבועין ובפ' יש נוחלין (שם קכו.) גבי בכור דאמרינן ובמלוה שעמו פליגי ולפירוש זה אתיא נמי שפיר ההוא דמרחץ דהשואל בסוף הפ' (ב"מ קב.) דקאמר יחלקו את חדש העיבור לכולי עלמא ולא צריך לאוקמה כסומכוס ויש דברים שאמרו חכמים והשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ויש דברים שאמרו חכמים שודא דדייני כי התם בריש המוכר את הבית (ב"ב סב: ושם) דאמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא שודא דדייני.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף צב עמוד א

לשחיטה מכרתיו לך - דהא איכא דזבין לשחיטה ורובא לאו כלום הוא והוה ליה כי פלגא ופלגא והמוציא מחבירו עליו הראיה ואפילו לסומכוס דאמר בפרק שור שנגח ממון המוטל בספק חולקין וקיימא לן כוותיה דסתם לן תנא התם כוותיה ה"מ כגון שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע לבית דין היאך היה המעשה אם ילדה קודם נגיחה או אחר כן ואפילו טעין חד מינייהו טענת ברי ואידך טענת שמא כדאמרינן התם וכמו סבא ויבם בנכסי ספק בפרק החולץ (יבמות דף לח) דקיימא לן חולקין משום דאין ידוע אם בן ט' לראשון ויירשנו זקנו או בן ז' לאחרון ובנו של יבם הוא אבל הכא שאנו יודעין היאך היה המעשה הרי זה מוכרן לזה סתם ונתגלה הדבר שהיה נגחן קודם לכן הכא מודה סומכוס דלא הוי ממון המוטל בספק אלא אזלינן בתר ההוא שטוען יפה דכיון דרובא לא כלום הוא לא היה לו למוכר לפרש אלא הלוקח הוה ליה למימר לרדיא קבעינא ליה ומדלא פי' הפסיד ולא דמי ליינ ונמצא חומץ (לעיל /בבא בתרא/ פג) דהתם יין קתבע מיניה דמוכר בהדיא.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קסו עמוד ב

תיקו - והמוציא מחבירו עליו הראיה דכיון דמסתפק דינא לבי דינא היאך יוציאו מיד המחזיק ולא דמי לממון המוטל בספק דקיימא לן חולקין דהתם עיקר המעשה אין ידוע לנו היאך היה כגון שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה (לעיל /בבא בתרא/ דף צג) וכגון נפל הבית עליו ועל אמו (שם /בבא בתרא/ דף קנח:) הלכך פוסקין להן ב"ד את הדין שיחלוקו אבל כל מקום שעלתה ההלכה בתיקו הואיל ואין הדיינין יודעין לפסוק את הדין היו שותקין והמחזיק יחזיק במה שבידו.

רבינו חננאל מסכת בבא קמא דף ט עמוד ב

שלשה כגון שהוספתה על הכסף חצי נמצאו דמי לולב ג' חצאי כסף שהוא כסף וחצי. או שליש מלגיו שהוא כסף ושליש כסף ועלתה בתיקו. ועבדינן לחומר^(*) מלבר. במערבא אמרי עד שליש משלו כלומר מוזהר הוא להתנאות במצוה עד שליש מכאן ואילך אם מוסיף יתר על שליש מדה יתירה עושה כגון המפרנס עני ומוסיף לו יתר שנמצא חינונו ואין הקדוש ברוך הוא מקפח שכרו אלא משלם לו גמולו. משל הקדוש ברוך הוא שנאמר מלוה ה' חונן דל ופשוט הוא. ד"א מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא שאם בא להדר המצוה ביתר משליש בדמיה [אינו חייב] כל זה מיגיעו שחיינו^(**) קודמין להידור מצוה אבל אם זימן לו הקדוש ברוך הוא ממון שלא מיגיעו ובקש להדר המצוה ביותר משליש הרשות בידו. והמהדר המצוה משובח כדתנינן בנר חנוכה [שבת כא ב] והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין וכו':

רא"ש מסכת בבא קמא פרק א סימן ז

ז [דף ט ע"ב] הדור מצוה עד שלישי במצוה. אם מצא אתרוג שהוא ראוי לצאת בו⁹ שהוא כאגוז יוסיף שלישי לקנות יפה ממנו ולא שיהיה מחויב לקנות אתרוג היפה [ממנו] שימצא בתוס"י שלישי על אתרוג שחפץ לקנות. ועד שלישי מלגיו⁷ כיון דלא איפשיטא הבעיא ומדאמר אילו מתרמי ליה תלתא מצותא יהיב לכולי ביתיה שמעינן שאין אדם מחויב לבזבז הון רב בשביל מצוה אחת ואפילו היא מצוה עוברת כגון אתרוג ולולב וגמרא (בסוכה דף מא ב) חשיב גוזמא על ר"ג שהיא נשיא ישראל מה שנתן אלף זוז באתרוג אחד וגם תיקנו חכמים המבזבז אל יבזבז יותר מחומש (כתובות דף נ א):

נימוקי יוסף מסכת בבא קמא דף ד עמוד א

גרסי' בגמרא עד שלישי במצוה. פי' שאם היה חייב במצוה אחת כגון לולב וכיוצא בו ומצא שנים אחד הדור מחבירו אף על פי ששניהם כשרים חייב לקנות את ההדור אפילו בתוספת שלישי על דמי הב' דתניא [שבת דף קלג ב] זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לך ס"ת נאה לולב נאה ציצית נאה: שלישי מלגאו. כגון שהקטן נמכר בששה יוסיף שני דינרין דהיינו שלישי שבתוך הדמים ויקח ההדור: מלבר. שיוסיף חצי הששה שהם שלשה ויקח בט' דהיינו שלישי מלבר שהביא השלישי מבחוץ: עד שלישי משלו. כלומר צריך להוסיף שלישי מיגיעו ודוחק את חייו כדי להדר את המצוה מכאן ואילך משליש ולמעלה אם זימן לו הקדוש ברוך הוא ממון שלא מיגיעו יוסיף ואם לאו חייו קודמים ודיו בתוספת שלישי וכתב הרמ"ה ז"ל מסתברא דה"ה אם העשיר מיגיעו והרי הוא יכול להוסיף יתר על שלישי ואין חייו נדחקין בכך כמי שזימן לו הקדוש ברוך הוא הוא שלא מיגיעו דמי כענין שנא' (דברים ח) כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. רש"י ז"ל פי' משל הקדוש ברוך הוא שיפרע לו הקדוש ברוך הוא אפי' בעוה"ז:

שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ט עמוד א

עד שלישי. אם כן יקנה עד אלף זוז שלעולם ימצא הדר יותר. יש לומר דרצה לומר שאם ימצא אתרוג כאגוז וכו' ככתוב בתוספות. תלמיד הר"ר פרץ ז"ל.

רי"ף מסכת סוכה דף טז עמוד א

גרסי' בפרק ארבעה אבות נזיקין [בבא - קמא ט' ע"ב] א"ר זירא ולהידור מצוה עד שלישי במצוה במערבא משמיה דר' זירא אמרי עד שלישי משלו מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא

הר"ן על הרי"ף מסכת סוכה דף טז עמוד א

ולהדור מצוה עד שלישי במצוה. עיקר מימרא התם והכי איתא [ב"ק דף ט ב] אמר רבי זירא למצוה עד שלישי ופרכינן מאי שלישי אילימא שלישי ביתו אילו מתרמיין ליה שלשה מצות יהיב כוליה ביתיה אלא אמר רבי זירא להדור מצוה עד שלישי במצוה וממאי דפרכינן מעיקרא משמע דאפילו למצוה עוברת כאתרוג וסוכה אינו מחויב לתת אפילו שלישי ממנו וזה תימה היאך נתנו [קצבה] למצוה עוברת וכתב הראב"ד כדי שלא יבא לידי עוני ויפיל עצמו על הצבור וכמו שאמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וכן אמרי' [כתובות נ א] המבזבז אל יבזבז יותר מחומש מפני שהעוני כמיתה ומיהו מסתברא דלא אמרי' הכי אלא במצות עשה משום דשב ואל תעשה שאני אבל במצות לא תעשה את כל הון ביתו יתן קודם שלא יעבור עליה. ומיהו כל חד וחד מיחייב ליתן כפום ממוניה כדי לקיים מצות עשה כר"ג שלקח אתרוג באלף זוז ולהדור מצוה מסקינן דעד שלישי בדמים יתן יותר כדי להדרה והתם אבעיא לן שלישי מלבר או שלישי מלגיו והרב אלפסי ז"ל מסתם לה סתומי כי היכי דנגקוט לחומרא שלישי מלבר דהכי ודאי טפי עדיף: מכאן ואילך של הקדוש ברוך הוא כלומר לוו עלי ואני פורע:

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ט עמוד ב

גמ'. בהידור מצוה עד שלישי במצוה. יש לעיין בדין הידור מצוה הנלמד מפסוק זה קלי ואנוהו אם חל הוא בקיום המצוה עצמה לעשותה מצוה מעולה או שהידור המצוה מהוה מצוה בפני עצמה.

ויתכן שהוא הביאור בספק הגמרא אם משערין השלישי דהידור מצוה מלבר או מלגיו. אם הידור מצוה מהווה חלק של המצוה עצמה מסתבר שהשלישי משוער מלבר לפי שאז ההוספה היא שלישי מקיום המצוה. מאידך אם הידור מצוה קיום בפני עצמו השיעור הוא מלגיו והוא שיעור מיוחד ואינו שייך לקיום המצוה עצמה, ודו"ק.

בנוגע להידור מצוה ישנן לדעת הגאון ר' חיים זצ"ל שתי הלכות בדיון זה קלי ואנוהו התנאה לפניו במצות: א) חובת נוי שבכהת"כ שאינו מעלה או משנה את עצם קיום המצוה אלא זהו קיום מיוחד; ב) נוי שחל בעצם המצוה והמשנה את קיום המצוה עצמה למצוה יותר מהודרת.

הגר"ח זצ"ל מסתייע מן הדין המבואר במס' שבת (קלג ב) וברמב"ם פ"ב מהל' מילה (הל"ד) שכל זמן שעוסק במילה חוזר בשבת על ציצין שאינן מעכבין את המילה. והנה חובת מילת הציצין האלה נלמדת מהקרא זה קלי ואנוהו (שם). ע"כ שמילת הציצין מהווה קיום במצות המילה עצמה ובהתאם לכך דוחה מילתן את השבת. בדיון זה של התנאה לפניו יש חלות בעצם מצות המילה.

מלבד זה קיים דין נוי כללי לחזור על ציצין שאינן מעכבין אפי' פירש ידו מהמילה, אך הואיל ואין זה קיום מצות מילה לפיכך אינו דוחה שבת.¹³⁶ בנוי הכללי הנוהג במצוות בכהת"כ - סוכה נאה, לולב נאה, שופר נאה וכדומה - אין הנוי משנה את עצם קיומן של המצוות. ההפרש בין היושב בסוכה נאה ליושב בסוכה בלי נוי אינו במצות ישיבת סוכה עצמה אלא במצות זה קלי ואנוהו כמצוה מיוחדת לעצמה.

לדעת הגר"ח זצ"ל אגד בלולב לרבנן (סוכה דף יא ב) אינו קיום במצות נוי הכללית אלא הוא מהווה חלות בעצם קיום מצות נטילת הלולב. הוכחת הגר"ח זצ"ל היא ממה שהעלה המרדכי (סוכה רפ"ג) שלרבנן מצות אגד בלולב מתקיימת רק ע"י קשר של קיימא. אילו היה באגד נוי בעלמא ליכא טעם וסברא שיהיה הקשר דוקא של קיימא. מאידך אם האגד משנה את נטילת הלולב עצמה ומהווה קיום בעצם מצות הלולב אז מובנת שיטתו שדוקא בקשר של קיימא מקיימים מצות התנאה.

סמן נוסף לדעת הגר"ח זצ"ל ממס' סוכה (מו א) העושה לולב לעצמו מברך ברכת שהחיינו. והנה דין זה שהאגד את הלולב מברך בשעה שאוגדו חל גם אליבא דרבנן שלולב א"צ אגד, וכן פסק הרמב"ם (פי"א מברכות הל"ט). אילו היה האגד רק נוי בעלמא, בלתי מובן למה תהיה עשייתו זמן הראוי לברך את ברכת שהחיינו. אמנם אם האגד מהווה קיום בעצם מצות נטילת הלולב, זמן עשיית האגד אכן מתאים לאמירת שהחיינו. (עיי' בענין זה בשעורים לפרק ג' של מסכת סוכה)

אך הגר"מ זצ"ל העיר על שיטת הגר"ח זצ"ל שאם מצות "זה קלי ואנוהו" בעלמא מהווה מצוה כללית לעצמה ואינה חלק של המצוה שהגברא עושה, מדוע לא מנאה הרמב"ם כמצוה בפני עצמה במנין תרי"ג המצוות, והניח בצ"ע.¹³⁷

תוספות מסכת מנחות דף מא עמוד ב

אין פוטר בה אלא מינה - פי' בקונט' אם אדומה היא יטיל בה שני חוטים אדומים ותימה מידי ציבעא קגרים ושמא מדרבנן משום זה אלי ואנוהו (סוכה דף יא:) הוי [ועוד נראה דאיירי בשאר מינים כגון שיראין וכלך וסיריקין דאין פוטר אלא במינים מדאורייתא] ומה דפי' בשיראים לאו דוקא דהא אמרי' דצמר ופשתים פוטרין בהם.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלג עמוד ב

דתניא: זה אלי, ואנוהו - התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין. אבא שאול אומר: ואנוהו - הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום

רמב"ם הלכות דעות פרק א הלכה ו

כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו.